

بررسی موانع بانکداری الکترونیک در ایران با رویکرد فراتحلیل مبنی بر رهیافت الگوی

اسلامی ایرانی - پیشرفت

*عارف بهروز^۱

حشمت اله عسکری^۲

جعفر عباس پور^۳

حیدر عباس پور^۴

علی پیرامون^۵

چکیده

رشد پژوهش‌های مختلف در زمینه موانع بانکداری الکترونیک و مواجهه با نوعی پراکندگی اطلاعات در این حوزه، انجام پژوهش‌های ترکیبی که عصاره پژوهش‌های انجام شده در این موضوع را به شیوه نظام‌مند و علمی فراروی پژوهشگران قرار دهد، اهمیت فراوانی دارد. پژوهش حاضر با هدف ترکیب کمی نتایج پژوهش‌های انجام شده در حوزه موانع بانکداری الکترونیک در ایران و با استفاده از روش فراتحلیل و نرم افزار جامع فراتحلیل (CMA2) تعداد ۱۹ مقاله را مورد بررسی قرار می‌دهد. در مجموع تعداد ۱۰ مطالعه بر اساس معیارهای درون‌گنجی انتخاب شده و مورد بررسی قرار گرفته است. نتیجه فراتحلیل در زمینه موانع بانکداری الکترونیک ۷ متغیر نشان می‌دهد که موانع مدیریتی با اندازه اثر ۰/۷۵۱، موانع فرهنگی با اندازه اثر ۰/۵۹۸ و موانع قانونی با اندازه اثر ۰/۵۷۹ و موانع فنی با اندازه اثر ۰/۵۴۴ و موانع اقتصادی با اندازه اثر ۰/۵۱۸ دارای بیشترین اثر بازدارندگی در استقرار و توسعه بانکداری الکترونیک بوده است و دستیابی به بانکداری الکترونیک اسلامی در راستای عمق بخشی به توسعه پایدار با فراهم کردن زیرساخت‌های تکنولوژیکی و فن‌آوران در الگوی اسلامی ایران - پیشرفت حرکت روبه رشد و هدفمندی را طی نکرده است و تا رسیدن به اهداف آرمانی و عملی در عینیت بخشیدن به غنای ماهیتی الگوی اسلامی ایرانی - پیشرفت فاصله زیادی دارد.

کلید واژه‌ها: فراتحلیل، اندازه اثر، بانکداری الکترونیک، سازمان‌های ایرانی، الگوی اسلامی ایرانی - پیشرفت

مقدمه

جمهوری اسلامی، به لحاظ برخورداری از موقعیت‌های خاص ژئوپلیتیکی و ژئواستراتژیکی خود و برخورداری از نفوذ و تأثیرگذاری گفتمان اسلامی و انقلابی خود در مناسبات پیچیده منطقه‌ای و بین‌المللی و قرارگرفتن در منطقه تنش‌زای خاورمیانه، استکبار جهانی و کشورهای مرتجع منطقه‌ای را بر آن داشته تا سنگ اندازی‌های مختلف، جنگ نرم و فشارهای اقتصادی و تحریم‌های ظالمانه، مانع از ندای آزادی خواهی، اجرای عدالت و ارتقاء منزلت و شوکت جامعه انسانی در الگوی

۱. پژوهشگر و کارشناسی ارشد اقتصاد دانشگاه علامه طباطبائی تهران - نویسنده مسئول

۲. دانشیار دانشکده علوم انسانی دانشگاه ایلام

۳. کارشناسی ارشد مدیریت دولتی دانشگاه علامه طباطبائی تهران

۴. کارشناسی ارشد مدیریت بازرگانی دانشگاه ایلام

۵. کارشناس زبان خارجه دانشگاه آزاد اسلامی واحد مسجدسلیمان

بشترین کثرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ الگوی پیشرفت؛ پیشران؛ چالش‌ها و الزامات تحقق؛ بیت و دووم و سوم و سوم خردادماه ۱۳۹۸

اسلامی - پیشرفت هستند و این نوع مدل مستقل و غیر وابسته را به انحاء مختلف، مورد تهاجم، تهدید، تحریم‌های شکننده‌ی خود قرار می‌دهند و با سنگ اندازی‌ها و سناریوهای مختلف، در روند حرکت رو به رشد، پویا و فعال آن در تمامی زمینه‌ها و مؤلفه‌های بنیادین آن مانند (اقتصادی، سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، امنیتی، نظامی و مذهبی و...) اختلال ایجاد می‌نمایند و حرکت این الگوی دینی و اسلامی استقلال یافته و غیر وابسته را کند و شکننده می‌نمایند. به تأسی از این فضا، ایران اسلامی برای صیانت از آرمان‌های دینی، انقلابی و منابع قدرت ژئوپلیتیکی خود، ناگزیر است که ثبات، پایداری و تاب‌آوری اقتصادی خود را به عنوان پایه و اساس توسعه پایدار را با طراحی مدل‌های بومی، غیر عاریتی و غیر شکننده مانند الگوی اسلامی - پیشرفت مدّ نظر قرار دهد و با پیش‌بینی افق‌های دور دست و چشم‌اندازهای آینده‌نگری و آینده‌محوری ایده‌آل و دلایل و اهداف منطقی و نوآور، سیر مراحل ترقی آن را با بررسی تمامی زیرساخت‌های بنیادین وابسته و نیز داشتن تحلیل‌های نوین ژئوپلیتیکی و ژئواستراتژیکی متناسب با ماهیت خاص این الگوی اسلامی - ایرانی به پیش‌برد و برای این که بتواند نوعی بازدارندگی در عمق بخشی به توسعه اقتصادی در تمام زمینه‌های زیربنایی وابسته ایجاد نماید و زمینه‌های رشد و بالندگی این نوع مدل را به فارغ از اثرپذیری حداقلی از تکان‌های غیرسیستمی، تبلیغ (دین‌هراسی، اسلام‌هراسی، ایران‌هراسی)، راهبرد تهدیدها (عملی و انفعالی) و تحریم‌های اقتصادی استکبار جهانی بر سیر صعودی الگوی اسلامی ایرانی - پیشرفت بیمه نماید. نیاز ضروری به طراحی الگویی بومی و درون‌زا با بهره‌گیری از تمامی ظرفیت‌های بالقوه و بالفعل درونی وجود دارد و باید با ترسیم نقشه راه آینده‌نگری و آینده‌محوری، برنامه‌ریزی اصولی، منطقی و پرتحرک، میزان تاب‌آوری و پاسخ‌گویی آن را به نیازی‌های اصلی و بنیادین آحاد جامعه اسلامی در مقیاس‌های ملی، منطقه‌ای و جهانی را فراهم نمود. مقام معظم رهبری درباره این طرح می‌فرماید: «طراحی الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت در واقع ارائه محصول انقلاب اسلامی و طراحی یک تمدن جدید و پیشرفته در همه عرصه‌ها بر مبنای تفکر و اندیشه اسلام است»^۱. (۹۱/۱۲/۱۴)

توسعه صنعت و تکنولوژی و حرکت به سمت خلاقیت و نوآوری در سهل‌الوصول نمودن زیرساخت‌های لازم در تمام زمینه‌ها برای تکامل بخشیدن به شاخصه‌های زیربنایی مانند (اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، فرهنگی، امنیتی، نظامی و مذهبی)، همگی برای این است که آحاد جامعه، بتوانند در حداقل زمان، بیشترین بهره‌برداری لازم را از اطلاعات موردنیاز خود یعنی نهایت «لذّت و حداقل رنج» را بدست آورند و از این طریق به رفاه، عزت، شوکت و ارتقاء منزلت انسانی خود (کمال) نائل می‌گردند. لذا مدل الگوی اسلامی ایرانی - پیشرفت باید بتواند متناسب با شأن و منزلت فطری و استعداد ذاتی خود و با فراهم کردن زیرساخت‌های تکنولوژیکی و نوآورانه، راه‌های دستیابی به کامیابی و لذّت کامل و کاهش مصائب و رنجوری را مطابق با اصول و مبانی دینی و اسلامی برای آحاد جامعه انسانی وابسته فراهم نماید.

بی‌تردید یکی از گرایش‌های فطری انسان، گرایش به لذّت و گریز از رنج است که به صورت تکوینی در نهاد وی گنجانده شده است. ماهیت سعادت انسان نیز چیزی جز «لذّت بیشتر و رنج کم تر» نیست، ولی به دو قاعده عقلی و فطری نیز باید توجه کرد^۲:

الف - لذّتی که از جهت کمی پایدارتر است، بر لذّت‌های موقت ترجیح دارد.

ب - لذتی که از جهت کیفی برتر است، بر سایر لذّت‌ها مقدم است.

اسلام گرایش فطری به لذّت و فرار از رنج را به رسمیت می‌شناسد و با دستورهای خود، انسان را به سمت لذّت‌های برتر و پایدارتر راهنمایی می‌کند^۳.

۱) مقام معظم رهبری، ۱۳۹۱/۱۲/۱۴

۲) میر معزی، سید حسین، اسلام و نظام اقتصادی، فصلنامه تخصصی اقتصاد اسلامی / سال اول / شماره ۳.

۳) همان منبع، میر معزی، سید حسین، اسلام و نظام اقتصادی، فصلنامه تخصصی اقتصاد اسلامی / سال اول / شماره ۳.

هشتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ الگوی پیشرفت؛ پیشران؛ چالش‌ها و الزامات تحقق؛ بیت و دووم و بیت و سوم خردادماه ۱۳۹۸

لذا مدل الگوی اسلامی - پیشرفت، برای رسیدن به تکامل لازم و رقابت پذیری با دیگر مدل های جهانی و منطقه ای، ناگزیر است که با فراهم کردن نوع نگاه آینده نگری و آینده محوری، حرکت به سمت ایده های خلاق و فناورانه را با فراهم کردن زیرساخت های علمی و پژوهشی، جذب نخبگان و استعدادهای درخشان و حمایت همه جانبه از تمامی طرح های نو و مبتکرانه ی آنها متناسب با آخرین فناوری های روز دنیا را با راه های میانبر و بهره گیری از فرآیند مدیریت دانایی ایجاد نمایند تا از این طریق بتوانند عرصه رقابت پذیری خود را در مواجهه با دیگر طرح های منطقه ای و جهانی عینیت بخشند و سیر تحولی مدل مربوطه و حرکت به سمت فن آوری ها را در تأمین نیازمندی های اساسی جامعه اسلامی مانند دستیابی به عزت، رفاه و ارتقاء منزلت انسانی را توسعه بخشید.

با گسترش فن آوری اطلاعات، تمامی ابعاد زندگی بشر دچار تحولی بنیادین شده، بطوریکه دنیای کنونی در جریان یک دگرذیسی کامل قرار گرفته است. به طور کلی گسترش فناوری اطلاعات در عرصه های مختلف زندگی بشر مفاهیم و پدیده های جدیدی بوجود آورده است که از جمله این مفاهیم می توان به تجارت الکترونیک، بانکداری الکترونیک، خدمات الکترونیک، دولت الکترونیک، بیمه الکترونیک و آموزش الکترونیک اشاره نموده است (میرزا، ۲۰۰۱: ۱). پدیده بانکداری الکترونیک یکی از دستاوردهای تجارت الکترونیک می باشد با رشد روزافزون حجم تجارت الکترونیک در جهان و با توجه به نیاز تجارت به انجام عملیات بانکی جهت نقل و انتقال منابع مالی، بانکداری الکترونیک نقش اساسی در تجارت الکترونیک ایفا می کند. به طور کلی، بانکداری الکترونیک به معنای ارائه کلیه خدمات بانکی از جمله نقل و انتقال منابع از طریق یک شبکه ارتباطی عمومی و قابل دسترسی رایانه ای می باشد (طالقانی و عینی، ۱۳۹۰: ۴).

پیاده سازی بانکداری الکترونیک در هر کشور نیاز به زیرساخت های گوناگونی دارد. که شناخت این زیرساخت ها به همراه شناخت تأثیرات و چالش های آنها در هنگام ایجاد بانکداری الکترونیک، راهنمای مناسبی برای بانک ها در دستیابی به موفقیت خواهد بود (فیضی و صادقی، ۱۳۸۴: ۱۱۲).

اهمیت و ضرورت پیاده سازی و توسعه بانکداری الکترونیک در پیشرفت تجارت الکترونیک باعث شده تحقیقات زیادی در سالهای اخیر در کشور در این زمینه انجام گیرد که با رشد پژوهش های مختلف در زمینه بانکداری الکترونیک و مواجهه با نوعی پراکندگی اطلاعات در این حوزه، انجام پژوهش های ترکیبی که عصاره پژوهش های انجام شده در این موضوع را به شیوه نظام مند و علمی فراروی پژوهشگران قرار دهد، اهمیت فراوانی دارد. کلاً نتایج بسیاری از تحقیقات در یک موضوع خاص، متفاوت و گاه متضاد و گمراه کننده است (رزنتال و دیمتئو، ۲۰۰۱). امروزه حجم بسیار زیاد نوشته های علمی در زمینه های تخصصی ویژه و به روز شدن مستمر آنها، کاربرد آن را برای پژوهشگران دشوار ساخته است. به این دلیل تا به امروز تلاش های مختلفی برای جمع بندی و مرور یافته های محققان قبلی صورت گرفته است. یکی از روش های علمی ارائه شده برای فائق آمدن به مشکلات روش های سنتی، ترکیب تحقیقات یعنی فراتحلیل است. فراتحلیل روشی آماری برای استخراج و جمع بندی و بازنگری نظام مند مهمترین و روز آمدترین رویکردها و روش های علمی است که به شکل متمایزی از روش های سنتی امکان تلخیص، ادغام، ترکیب و تفسیر داده ها، شواهد و نتایج پژوهش های کمی و کیفی و حتی بسط و گسترش نظریه ها و مدل های مفهومی را در بسیاری از حوزه های مطالعاتی فراهم می کند (قربانی زاده، ۱۳۹۲: ۳۱).

به عبارت دیگر، واگرایی زیادی در نظریات علمی دیده می شود. مطالعات بسیاری موانع بانکداری الکترونیک را مورد بررسی قرار داده اند که تفاوت های موجود در نتایج این مطالعات، به استفاده از رویکرد جدیدی مورد تحلیل قرار گرفته است تا این پدیده را توجیه و تبیین نماید. رویکرد فراتحلیل با ترکیب نتایج مطالعات انجام شده، نگرشی جامع تر به موضوع دارد و عوامل تفاوت در نتایج را شناسایی و توجیه می نماید. متأسفانه تحقیقاتی که تاکنون در این زمینه انجام شده است با نگرشی محدود

1) Myrna

2) Rosentha & Dimatteo

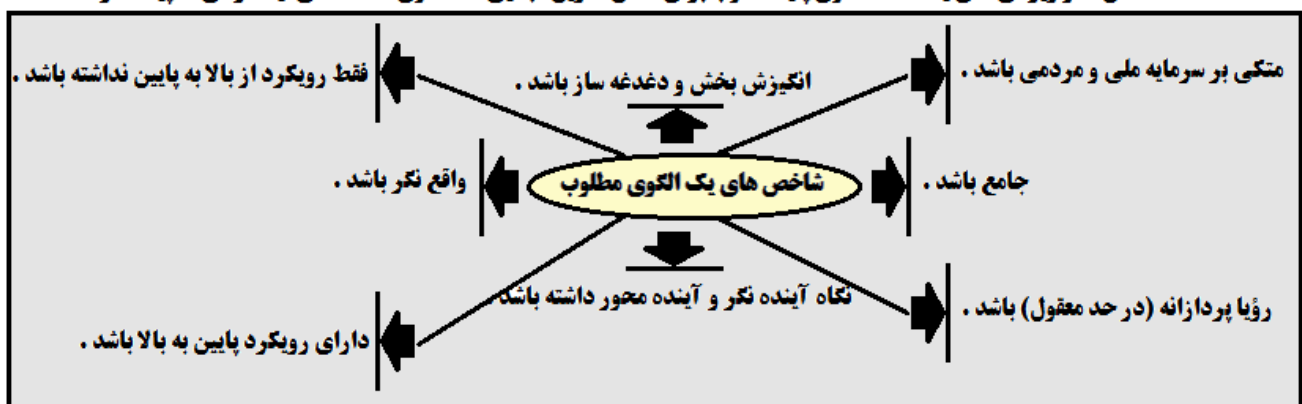
هشتمین کنگران الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ الگوی پیشرفت؛ پیشران، چالش‌ها و الزامات تحقق؛ بیت و دوم و سوم و سوم خردادماه ۱۳۹۸

به موضوع، صرفاً در شرایطی خاص (جامعه آماری، زمان و معیارهای خاص و ...) این موضوع را بررسی نموده‌اند. رویکرد فراتحلیل در این پژوهش با نگاهی متفاوت و نگرشی جامع‌تر به موضوع، عوامل تفاوت در نتایج مطالعات گذشته را بررسی خواهد نمود.

مروری بر مبانی نظری

«الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت به مجموعه‌ی نظامندی‌هایی از مفاهیم، اصول موضوعه، قوانین و راهبردها اطلاق می‌شود که در ساختاری منطقی و مبتنی بر مبانی معرفت‌شناختی و هستی‌شناختی اسلام و در چارچوب حقوق و اخلاق اسلامی به تحلیل وضعیت موجود ایران و تبیین وضعیت مطلوب آن و ارائه راهبردها برای تغییر وضعیت موجود می‌پردازد»^۱. (میر معزی، ۱۳۸۹)

شاخص‌ها و ویژگی‌های یک الگوی پایه مطلوب برای تحقق تدوین مبانی الگوی اسلامی ایرانی - پیشرفت

ترسیم: (نگارنده)

الگوسازی از بنیادی ترین مؤلفه های زیربنایی برای تمدن سازی می باشد که برای رسیدن به طراحی الگوی اسلامی - پیشرفت با مقیاس جهانی و تمدن اسلامی، نیاز به این فرآیند الگوسازی می باشد که بتوان در کنار آن مراحل رشد، تعالی، بالندگی و کسب قدرت پایدار را در تمامی موضوعات مختلف (اقتصادی، سیاسی، فرهنگی، اجتماعی، امنیتی، نظامی و مذهبی) را در مناسبات پیچیده ژئوپلیتیکی و ژئواستراتژیکی منطقه ای و بین المللی به دست آورد.

آرمان یا آرزو، معمولاً در افقی دور دست قرار دارد که بعضاً به نظر دست یافتنی نمی آید؛ زیرا همیشه موانعی سخت و دشوار برای رسیدن به آن وجود دارد، که دست یافتن به آن را یک امر محالی جلوه می دهد؛ از آن جایی که انسان دارای نیروهای خدادادی زیادی می باشد با تکیه بر آن ها و سعی و تلاش می تواند این موانعی که بر سر راه انسان کامل شدن و دست یافتن به مقام تکریم و امانت داری است به آسانی از میان بردارد^۲.

از طرف دیگر، باید نوع نگاه آینده نگری و آینده محوری با ترسیم نقشه راه ها و چشم اندازهای زمانی مناسب در مدل الگوی اسلامی ایرانی - پیشرفت، بتواند در درازمدت منجر به تحقق آرمان ها و آرزوهای جامعه بشری وابسته گردد و نیازهای جامعه بشری را در زمان حال و آینده فراهم نماید، بدون این که زندگی نسل های آینده ی را به مخاطره اندازد.

۱) مؤمن، زکیه، بررسی سیاست های کلان علم و فناوری در افق دستیابی به تمدن اسلامی از منظر مقام معظم رهبری (با لحاظ پیشرفت اسلامی ایرانی)، پنجمین الگوی ایرانی اسلامی پیشرفت؛ الگوی پایه ی پیشرفت؛ ۲۹ و ۳۰ اردیبهشت ماه ۱۳۹۵.

۲) دیدگاه، زهرا، تبیین و تحلیل آرمان متعالی خلیفه الهی، تکریم و امانت داری در الگوی توسعه اسلامی - ایرانی، پنجمین الگوی ایرانی اسلامی پیشرفت؛ الگوی پایه ی پیشرفت؛ ۲۹ و ۳۰ اردیبهشت ماه ۱۳۹۵.

هشتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ الگوی پیشرفت؛ پیشران؛ چالش‌ها و الزامات تحقق؛ بیت و دووم و سوم و سوم خردادماه ۱۳۹۸

در این ارتباط مقام معظم رهبری می‌فرمایند: «ما باید پیشرفت را با الگوی اسلامی - ایرانی پیدا کنیم. اسلامی به خاطر این که بر مبنای نظری و فلسفی اسلام و مبانی انسان‌شناختی اسلام استوار است ... ایرانی؟ چون فکر و ابتکار ایرانی این را به دست آورده»^۱

یکی از مؤلفه‌های اصلی که می‌تواند به ماهیت بخشی الگوی اسلامی ایرانی - پیشرفت کمک شایانی نماید، حرکت به سمت خلاقیت و نوآوری در تمامی زیرساخت‌های فنی و تکنولوژیکی و بهره‌گیری از ظرفیت نیروی انسانی کارآمد، نخبه و خلاق ایرانی در مراکز دانش بنیاد، علمی و پژوهشی آن می‌باشد تا در عرصه‌های مختلف منطقه‌ای و بین‌المللی قدرت تاب‌آوری و رقابت‌پذیری را داشته باشد، دستیابی به ساختارهای تکنولوژیکی و داده‌های فناورانه‌ی لازم در تولید ثروت و تقویت اقتصاد اسلامی با دستیابی به «فرآیند انتقال فن‌آوری، فرآیند به اشتراک‌گذاری مهارت، دانش، فن‌آوری‌ها، روش‌های تولید میان دولت‌ها و نهادهای دیگر که «سرریز»^۲ نامیده می‌شود^۳ و «تحقیق و توسعه»^۴ اقتصادی در تقویت و استحکام بخشی و سرمایه‌گذاری و تجارت در مناسبات مختلف بین‌المللی و منطقه‌ای می‌باشد.

الگو (pattern)، مجموعه‌ای از ویژگی‌ها، اعم از اطلاعات، فرضیات مشترک، اصول، روش‌ها و نظریات که در اشکال مختلف کلامی، تصویری، سمبلیک، یا ریاضی به منظور تصویر یا معرفی پدیده‌ی معینی شکل می‌گیرد.^۵

طراحی الگوی اسلامی - پیشرفت خود نوعی تفکر نوآورانه مبتنی بر مدیریت دانایی و تعقل می‌باشد که در درون جامعه اسلامی نمود عینی پیدا می‌نماید و شاکله‌ی ساختاری آن مبتنی بر اصول و مبانی دینی و اسلامی است. برای این که بتواند اهداف نهایی خود را در چشم‌انداز آینده‌نگری و آینده‌محوری به دست آورد، نیاز به توسعه پایدار زیرساخت‌های تکنولوژیکی و فناورانه خود در تمامی مؤلفه‌های زیربنایی وابسته مانند (اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، فرهنگی، امنیتی، نظامی و مذهبی) دارد و بایستی بتواند با همپوشانی تمامی اهداف کاربردی مؤلفه‌های وابسته، زمینه‌های بالندگی الگوی اسلامی ایرانی - پیشرفت را در حرکت به سمت تحول و فناوری از جمله بانکداری اسلامی را فراهم کرد.

مدل الگوی اسلامی ایرانی - پیشرفت برای رسیدن به شکوفایی لازم نیاز به خودباوری، انگیزه، همت بالا و درایت و برنامه‌ریزی صحیح و پرتحرک دارد. از طرف دیگر بایستی در طراحی الگوی اسلامی - پیشرفت، مدیریت دانایی را با موارد وابسته مانند شکل زیر، در جایگاه و مکان مناسب در حوزه مدیریت دانایی که از مؤلفه‌های زیربنایی تحقق فرآیند الگوی اسلامی - پیشرفت است، پیش‌بینی نمود تا این ویژگی با تأثیرپذیری بر کارکردهای وابسته، نقش شتاب‌دهنده‌ای در ارتقاء و بالندگی مدل مزبور مبتنی بر نوع نگاه آینده‌نگری و آینده‌محوری در حرکت به سمت تحول تکنولوژیکی و فن‌آورانه از جمله بانکداری الکترونیک اسلامی فراهم نماید.

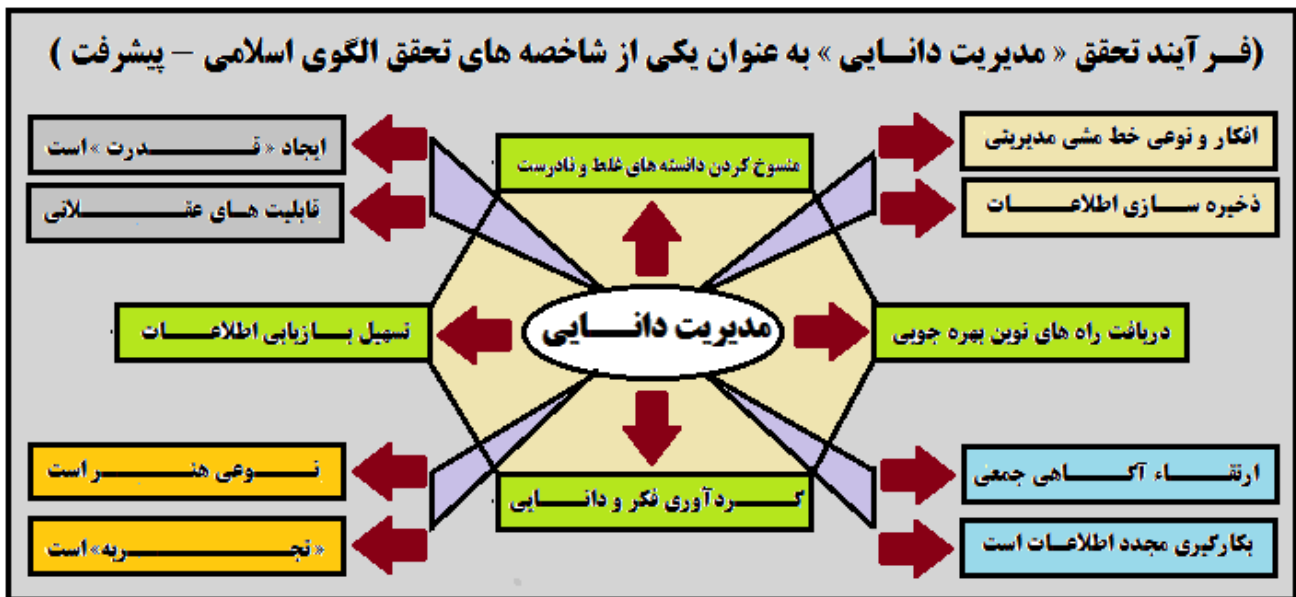
۱) مقام معظم رهبری، بیانات رهبری در دیدار با دانشجویان دانشگاه فردوسی مشهد، ۱۳۸۶ / ۰۲ / ۲۵.

2) Spill over

۳) مطبوعی، محسن، تأثیر سرریزهای سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر نوآوری (FDI) در کشورهای در حال توسعه، فصلنامه علمی پژوهشی، پژوهش‌های رشد و توسعه اقتصادی، سال اول، شماره دوم، بهار ۱۳.

4) Research & Development.

۵) شمخانی، اژدر، نادر بیگدیلو، آریان، درویش، عسگر، سبک‌زندگی (مطالعه موردی؛ تحلیلی بر عوامل اسراف و مصرف‌گرایی)، ۱۳۹۴.

ترسیم : (نگارنده)

شومپتر (۱۹۷۵)، نوآوری را خمیرمایه پویایی اقتصاد سرمایه داری می داند و معتقد است، پیشرفت های تکنولوژیکی در کشورهای صنعتی، به رشد قابل توجه درآمد آن ها منجر شده است. از این رو، فراهم ساختن سرمایه لازم برای واحدهای تحقیق و توسعه و به تولید رساندن نوآوری موتور اصلی پیشرفت تکنولوژیکی است.^۱

تغییرات تکنولوژیکی، هسته اصلی رشد اقتصادی است. نوآوری های تکنولوژیکی در بخش تحقیق و توسعه و با استفاده از سرمایه انسانی و حجم دانش موجود خلق می شوند که در نهایت کشور را به سوی افزایش پایدار رشد تولید رهنمون می سازند.^۲

اثرات سرریز تکنولوژی علاوه بر سطح ملی، در سطح بین المللی نیز روی می دهد. واردات تکنولوژی از طریق تسهیل دسترسی به تکنولوژی های توسعه یافته در بخش R&D مناطق دیگر جهان، می تواند تولید شرکت ها و در نهایت رشد اقتصادی کشور میزبان را افزایش دهد.^۳ (هال و اسکوب، ۲۰۰۶؛ کوئی و هلپ من، ۱۹۹۵؛ پارک و برات^۴، ۱۹۹۶)

برای توسعه مدل الگوی اسلامی ایرانی - پیشرفت، نیاز است که با بهره گیری از علوم و فنون مختلف کشورهای پیشرفته و در حال توسعه، زمینه تحقیق و توسعه در زمینه های مختلف تکنولوژیکی و نوآورانه را با تربیت نیروهای خلاق و نخبه ی کشوری در امر تحصیلی و یادگیری فنون مختلف، بر غنای ماهیتی زیرساخت های تکنولوژیکی مدل الگوی اسلامی ایرانی - پیشرفت با مهندسی معکوس و متناسب با نیازمندی های مدل مربوطه، به گسترش فن آوریهای اطلاعاتی و ارتباطی خود در تمامی زمینه ها کمک نمود و فرایند رشد اقتصادی توسعه محور را از این طریق فراهم نمود.

(۱) محمدزاده اصل، نازی، سیفی پور، رؤیا، محرابیان، آزاده، بررسی بازدهی تحقیق و توسعه بر رشد اقتصادی، با استفاده از روش رگرسیون کوانتیل، پژوهشنامه اقتصاد و کسب و کار، شاپا: ۲۰۰۸ - ۸۳۹۶، سال هشتم، شماره پانزدهم، (تابستان، ۱۳۹۶)، صفحه ۱ تا ۱۴.

(۲) رهنمای قراملکی، غلامحسین، متفکرآزاد، محمد علی، رنج پور، رضا، صادقی، سیدکمال، بررسی نقش مخارج R&D داخلی، واردات تکنولوژی و تأثیر متقابل سرمایه انسانی و واردات تکنولوژی بر ارزش افزوده در صنایع بزرگ ایران، فصلنامه پژوهشنامه بازرگانی، شماره ۷۲، پاییز ۱۳۹۳، ۵۹.

(۳) همان منبع، صفحه ۳۵.

(۴) Hall & Scobie (2006); Coe & Helpman (1995); Park & Brat (1996).

هشتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ الگوی پیشرفت؛ پیشران؛ چالش‌ها و الزامات تحقق؛ بیت و دووم و سوم و بیت و سوم خردادماه ۱۳۹۸

اهمیت و جایگاه علم آن چنان است که خداوند متعال در قرآن کریم، رسول گرامی خویش را به دعا برای فزونی علم فرا می خواند و می فرماید: (و قل رب زدنی علما)؛ «تو به آن مقدار و اندازه علم خود اکتفا مکن و از خدا علم جدید بخواه.»^۱ پس یکی از وظایف اصلی الگوی تمدن اسلامی - ایران پیشرفت، حرکت به سمت علم آموزی و مسلح شدن به سلاح علم و دانش در زمینه های مختلف و بهره گیری از فن آوری ها و تکنولوژی های نو و کارآمد برای ارتقاء جامعه اسلامی می باشد و این موضوع این نکته را به اذهان متبادر می سازد که راه رسیدن به توسعه پایدار، امنیت پایدار و توسعه پایدار اقتصادی و ... سیر مراحل تکمیلی و نهایی این علوم کاربردی و فن آورانه در ارتقاء و پیشرفت جامعه بشری اسلامی، همگی از جاده ی علم و دانش می گذرند که در این باره حضرت امام (ره) می فرمایند: «ما در این عصر با اتکای به خدای تبارک و تعالی و استمداد از اسلام و قرآن کریم و ولی عصر سلام الله علیه باید خودمان کوشش کنیم و خودمان جهاد کنیم، جهاد در دانشگاه ها و دانشکده ها، جهاد در کارخانه ها و کارگری ها، جهاد در کشاورزی ها، جهاد در مدارس، جهاد در همه جا، جهاد در جبهه ها و جهاد در پشت جبهه.»^۲

بانکداری الکترونیک

واژه بانکداری الکترونیک در جهان عمری کمتر از دو دهه دارد. این واژه بعد از ایجاد و توسعه شبکه های فراگیر رایانه ای در جهان وارد ادبیات بانکداری بین الملل شده است. گسترش فناوری های اطلاعاتی و ارتباطی، آثار بسیار مثبتی را در زمینه های گوناگون علمی، اجتماعی و اقتصادی در جوامعی که از این فناوری ها بهره مناسب برده اند برجا گذاشته است این آثار موجب تغییرات بنیادین در نگرش سنتی به موضوع تجارت و بازار شده است. در این میان کاربرد روزافزون اینترنت در کشورهای مختلف و نیز گسترش ارتباطات الکترونیکی بین افراد و گروه های مختلف از طریق دنیای مجازی اینترنت توانسته است بستری مناسب و مساعد برای برقراری مبادلات تجاری و اقتصادی فراهم کند. بانک ها به عنوان رکنی مهم در ساختارهای اقتصادی و نظام های مالی، می بایستی همگان با تحولات جهانی، خود نیز سر منشاء تحولات تازه تری باشند. با این دیدگاه که فناوری اطلاعات به عنوان ابزاری مؤثر در سازمان های مالی، مورد استفاده قرار می گیرد و با بهره گیری از این ابزارها باید به گونه ای عمل کنند که علاوه بر ایجاد رضایت در مشتریان خود، از جریان فناوری روز دنیا نیز فاصله نگیرند (نوری، ۱۳۸۹: ۴۷۳).

وجود تعاریف و تعبیر مختلف و متنوع از بانکداری الکترونیکی، از یک سو بیانگر گستردگی و اهمیت موضوع است که می تواند از زوایای مختلف مورد بررسی قرار گیرد و از سوی دیگر، نشان دهنده ی پویایی موضوع است که می تواند زمینه ارائه مدل ها، تئوری ها و نظرات متفاوتی را فراهم آورد. در ادامه به چند مورد از تعاریف مختلف بانکداری می پردازیم.

بانکداری الکترونیک مشتمل بر سیستم هایی است که مشتریان بانک ها و مؤسسات مالی را قادر می سازد تا از طریق اینترنت به حساب های خود دسترسی یابند و معامله انجام دهد و از خدمات بانکداری الکترونیکی برخوردار گردند (بهمن آبادی، دوستی و رضوی شکوه، ۱۳۸۶).

بانکداری الکترونیک، همانا استفاده از وسایل الکترونیکی در عرصه محصولات و خدمات بانکی است که خود زیر مجموعه ای از تأمین بودجه الکترونیکی است و عبارتست از به کارگیری ابزار و وسایل الکترونیکی، از جمله اینترنت، شبکه های ارتباطی بی سیم، دستگاه های خودپرداز، تلفن و تلفن همراه، در ارائه خدمات و محصولات بانکی. این محصولات و خدمات بخشی از تأمین های مالی در سیستم پولی و مالی کشور می باشند (کیاکجوری، ۱۳۸۷).

به طور کلی می توان گفت بانکداری الکترونیکی عبارت است از: فراهم آوردن امکاناتی برای کارکنان در جهت افزایش سرعت و کارایی آن ها در ارائه خدمات بانکی در محل شعبه و همچنین فرآیندهای بین شعبه ای و بین بانکی در سراسر دنیا و ارائه امکانات سخت افزاری و نرم افزاری به مشتریان که با استفاده از آن ها بتوانند بدون نیاز به حضور فیزیکی در بانک، در هر

(۱) جوشقانی، حسین، جنگ نرم از دیدگاه قرآن، نشر ساقی، ۱۳۹۰.

(۲) حضرت امام (ره)، صحیفه ی نور، جلد ۱۷، صفحه ۲۳۷.

هشتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ الگوی پیشرفت؛ پیشران؛ چالش‌ها و الزامات تحقق؛ بیت و دوم و سوم و سوم خردادماه ۱۳۹۸

ساعت از شبانه روز از طریق کانال‌های ارتباطی ایمن و با اطمینان عملیات بانکی دلخواه خود را انجام دهند. به عبارت دیگر بانکداری الکترونیک استفاده از فناوری‌های پیشرفته نرم‌افزاری و سخت‌افزاری مبتنی بر شبکه و مخابرات برای تبادل منابع و اطلاعات مالی به صورت الکترونیکی است و نیاز به حضور فیزیکی مشتری در شعبه نیست (الیشامنسون، ۲۰۱۰).

بانکداری الکترونیکی به معنای یکپارچه‌سازی بهینه کلیه فعالیت‌های یک بانک از طریق به کارگیری فناوری نوین اطلاعات مبتنی بر فرایندهای بانکی، منطبق بر ساختار سازمانی بانک‌هاست که امکان ارائه خدمات مورد نیاز مشتریان را فراهم می‌کند. بانکداری الکترونیک را می‌توان به عنوان فراهم‌آورنده امکاناتی برای مشتریان که بدون نیاز به حضور فیزیکی در بانک و با استفاده از واسطه‌های ایمن بتوانند به خدمات بانکی دسترسی یابند، تعریف کرد (حیدرپور، ۱۳۸۸).

به زبان ساده بانکداری الکترونیک را می‌توان به عنوان فراهم‌آورنده امکاناتی برای مشتریان، که بدون نیاز به حضور فیزیکی در بانک و با استفاده از واسطه‌های ایمن بتوانند به خدمات بانکی دسترسی یابند، تعریف نمود. با توجه به این تعریف می‌توان گفت که نقل و انتقال عملیات مالی در محیط‌های الکترونیک صورت می‌گیرد (کهنسال، کرمعلی و عباسپورثانی، ۱۳۹۰: ۲).

دوره‌های تکامل بانکداری الکترونیک

بانکداری الکترونیکی می‌تواند به عنوان استفاده از کانال‌های تحویل الکترونیکی خدمات و تولیدات بانکداری تعریف شود و در واقع، به تعبیری استفاده از تکنولوژی پیشرفته شبکه‌های مخابرات برای انتقال منابع به صورت الکترونیکی در سیستم بانکداری است که مشتری بدون نیاز به حضور فیزیکی در بانک، می‌تواند به خدمات بانکی دسترسی داشته باشد. این خدمات سریع هستند و از قابلیت دسترسی لحظه‌ای برخوردارند (دعایی و کمالی، ۱۳۸۶: ۲۶). تحولات در نظام بانکداری را به چهار دوره می‌توان تقسیم نمود. هر دوره از تکامل برای مدیران نظام بانکی، این امکان را فراهم کرده‌است که اوقات تلف شده را در محیط رقابتی به حداقل برسانند و در گستره بالاتری به ارائه خدمت بپردازند و سرعت، دقت و تنوع خدمات را افزایش دهند. دوره اول: اتوماسیون پشت باجه؛ فناوری اتوماسیون پشت باجه در دهه ۱۹۶۰ رواج داشت و نقطه آغازین کاربرد رایانه در نظام بانکی بوده‌است. (آماده و جعفرپور، ۱۳۸۸: ۱۹)

دوره دوم: اتوماسیون جلوی باجه؛ این دوره از اواخر دهه ۱۹۷۰ و زمانی آغاز شد که کارمند شعبه به صورت پیوسته به حساب‌های جاری دسترسی داشته و امکان انتقال پیوسته اطلاعات از طریق به کارگیری خطوط مخابراتی مسیر و ممکن گردید (وزارت بازرگانی، ۱۳۸۴: ۷۴).

دوره سوم: متصل کردن مشتریان به حسابها؛ در این دوره که از اواسط دهه ۱۹۸۰ آغاز شد امکان دسترسی مشتریان به حساب‌هایشان از طریق تلفن، دستگاه خودپرداز (ATM)، کارت هوشمند، کارت مغناطیسی و کامپیوتر شخصی فراهم گردید (سهرابی، یوسفی‌فرد و نریمانی عزیز، ۱۳۹۲: ۱۰).

دوره چهارم: یکپارچه‌سازی سیستم‌ها و مرتبط کردن مشتری با تمامی عملیات بانکی؛ در این دوره انجام تمام عملیات بانکی به طور الکترونیکی دنبال و هم بانک و هم مشتریان می‌توانند به طور دقیق و منظم اطلاعات مورد نیازشان را کسب کنند (ریاحی، ۱۳۸۲: ۴۰).

مزایای بانکداری الکترونیک

مزایای بانکداری الکترونیک، به‌ویژه در رشد و توسعه خدمات، چنان متنوع و چشمگیر است که استفاده نکردن از فرصت‌های آن و چشم‌پوشی از آن تقریباً ناممکن است (رشیدی و زادگان باوی، ۱۳۸۶). بانکداری الکترونیک به بانک‌ها اجازه توسعه فعالیت‌هایشان را (برای ایجاد و ارائه خدمات جدید) می‌دهد و سبب ایجاد موقعیت رقابتی قوی جهت ارائه خدمات بانکی می‌شود. توسعه مستمر بانکداری الکترونیک باعث بهبود کارایی بانکداری و سیستم پرداخت را در پی دارد و سبب کاهش هزینه‌های مربوط به ارتباط‌های ملی و بین‌المللی می‌شود، که نتیجه آن دست یافتن به بهره‌وری و بهبود اقتصادی در رونق

هشتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ الگوی پیشرفت؛ پیشران؛ چالش‌ها و الزامات تحقق؛ بیت و دوم و سوم و سوم خردادماه ۱۳۹۸

بخشیدن و ارتقاء و بالندگی در ماندگاری و تاب آوری الگوی اسلامی ایرانی - پیشرفت است. بانکداری الکترونیک برخلاف پرداخت‌های سنتی و سیستم‌های پردازش اطلاعات، از کانال‌های متفاوتی برای ارائه خدمات استفاده می‌کند و کارایی و قدرت رقابت برای الگوی اسلامی ایرانی - پیشرفت را در مناسبات و معادلات مالی و تجاری منطقه ای و بین المللی بهبود می‌بخشد. آثار مستقیم و سریع بانکداری الکترونیک بر روابط مشتری با بانک، سبب افزایش سرعت و کارایی و کاهش هزینه‌های بانکداری می‌شود و تأثیر بلندمدت آن، ایجاد اعتماد، تعهد و رضایتمندی در مشتری که یکی از اهداف اصلی الگوی اسلامی ایرانی - پیشرفت است، می‌گردد. رضایت، هم بر اعتماد و هم بر تعهد، تأثیرگذار است و از این طریق فرآیند تحقق و نهادینه سازی الگوی اسلامی ایرانی - پیشرفت، شتاب مضاعفی در بهبود و خدمات دهی مناسب به جامعه هدف خود در راستای توسعه بانکداری الکترونیک اسلامی بر می‌دارد. هر دو این‌ها (اعتماد و تعهد) نیز بر استفاده از بانکداری الکترونیک تأثیر می‌گذارند.

بانکداری الکترونیک، قابل دسترس‌تر از بانکداری سنتی است و این امکان را برای مشتریان فراهم می‌کند تا خدمات مورد نیاز را سریع‌تر و کارتر دریافت کنند. مؤسسات مالی نیز از طریق استفاده از بانکداری الکترونیک قادر به صرفه‌جویی در هزینه‌های عملیاتی و بازاریابی هستند (عبدالباقی، ۱۳۸۲: ۸۷). یکی از اهداف هدفمند و پایدار الگوی اسلامی ایرانی - پیشرفت این است که بتواند به اهداف خود در راستای بهره‌گیری از تکنولوژی‌ها و زیرساخت‌های فن‌آورانه در خدمات دهی به شهروندان و جامعه هدف خود با کم‌ترین هزینه‌ها و سهل‌الوصول‌ترین دسترسی‌ها گام‌های اساسی بردارد که پاسخ‌گویی به این فرآیند تنها از طریق توسعه‌ی پایدار بانکداری الکترونیک اسلامی در الگوی اسلامی ایرانی - پیشرفت می‌باشد و از این طریق به طور کلی مزایای بانکداری الکترونیک را می‌توان از دوجنبه مشتریان و مؤسسات مالی مورد توجه قرار داد. از دید مشتریان می‌توان به صرفه‌جویی در هزینه‌ها، صرفه‌جویی در زمان و دسترسی به مجاری متعدد برای انجام عملیات بانکی نام برد. از دید مؤسسات مالی می‌توان به ویژگی‌هایی چون ایجاد و افزایش شهرت بانک‌ها در ارائه نوآوری، حفظ مشتریان به‌رغم تغییرات مکانی بانک‌ها، ایجاد فرصت برای جست‌جوی مشتریان جدید در بازارهای هدف، گسترش محدوده جغرافیایی فعالیت با کم‌ترین هزینه و برقراری شرایط رقابت کامل را نام برد. براساس تحقیقات مؤسسه "دیتا مانیتور" مهم‌ترین مزایای بانکداری الکترونیک عبارتند از: تمرکز برکانال‌های توزیع جدید، ارائه خدمات اصلاح شده به مشتریان و استفاده از راهبردهای تجارت الکترونیک. بی‌گمان مزایای بانکداری الکترونیک از دیدگاه‌های کوتاه‌مدت، میان‌مدت و بلندمدت نیز قابل بررسی است. رقابت یکسان، نگهداری و جذب مشتری از جمله مزایای بانکداری الکترونیک در کوتاه‌مدت (کمتر از یکسال) هستند در میان مدت (کمتر از ۱۸ ماه) مزایای بانکداری الکترونیک عبارتند از: یکپارچه‌سازی کانال‌های مختلف، مدیریت اطلاعات، گستردگی طیف مشتریان، هدایت مشتریان به سوی کانال‌های مناسب با ویژگی‌های مطلوب و کاهش هزینه‌ها، هزینه پردازش معاملات، ارائه خدمات به مشتریان بازار هدف و ایجاد درآمد (سیدجوادین و سقطچی، ۱۳۸۵).

مروری بر تحقیقات پیشین

در این تحقیق، تمرکز روی تحقیقات انجام شده درباره موضوعی خاص است. از این رو جامعه مورد بررسی پژوهش‌های انجام شده در زمینه موانع بانکداری الکترونیک اسلامی در الگوی اسلامی ایرانی - پیشرفت در ایران می‌باشند. این جامعه به طور دقیق‌تر شامل مقالات منتشر شده در مجلات و نشریات معتبر داخلی چون (prozhe.com, noormags.com, civilica.com,) است که اطلاعات مختصری از آنها در قالب جدول ۱ زیر ارائه شده است. (sid.ir, irandoc.ir, magiran.ir)

جدول ۱ - اطلاعات کلی پژوهش‌های مورد بررسی

هشتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ الگوی پیشرفت؛ پیشران؛ چالش‌ها و الزامات تحقق؛ بیت دوم و بیت سوم و سوم خردادماه ۱۳۹۸

ردیف	عنوان پژوهشگران	عنوان پژوهش
۱	محمد رضا حمیدی زاده، منیژه قره‌چه و عبدالحمید عبدالباقی	بررسی عوامل زمینه‌ساز، چالش‌ها و تنگناهای توسعه‌ی بانکداری الکترونیک
۲	علی صناعی و منیژه صالح‌نیا	شناسایی و رتبه‌بندی موانع پذیرش و توسعه بانکداری الکترونیکی
۳	ابوترات علیرضایی و حمید حامدی	شناسایی چالش‌های بانکداری الکترونیک و تأثیر آن بر عملکرد سازمانی
۴	صدیقه خورشید و حمیده قانع	رتبه‌بندی چالش‌های بانکداری الکترونیکی از دیدگاه مشتریان و مدیران نظام بانکی با استفاده از فرایند تحلیل سلسله مراتبی فازی
۵	پیمان نوری	بانکداری الکترونیک در ایران موانع، مشکلات و چالش‌های پیش‌رو
۶	محمود کهنسال، امیر عباسپورثاتی و سعیده کرمعلی	بانکداری الکترونیک، بسترهای مناسب و موانع و راهکارهای پیش‌رو
۷	محمد آشک و پریسا ماهزاده	بررسی موانع و منابع پیاده‌سازی بانکداری الکترونیک در ایران
۸	مریم هنرمند	بانکداری الکترونیکی: مزایا و موانع و تأثیر آن بر ساختارهای عملیاتی بانکها
۹	ناهید نفرشلمزاری، ندا رضایی و محسن رجبی	بانکداری الکترونیک در ایران و موانع توسعه آن
۱۰	کریم کیاکجوری و علی رضا نوبتی	بانکداری الکترونیکی و چالش‌های آن در ایران
۱۱	حسین نور حسینی نیایی	موانع و مشکلات اقتصادی پیش‌روی بانکداری الکترونیکی در استان گیلان با استفاده از تحلیل چند پاسخی
۱۲	حمید آماده و محمود جعفرپور	بررسی موانع و راهکارهای توسعه‌ی بانکداری الکترونیکی در بانک‌های خصوصی کشور
۱۳	اکرم هادی‌زاده، عبدالمجید عبدالباقی و محمد رضا دلوی	اولویت‌بندی موانع و چالش‌های توسعه بانکداری الکترونیک
۱۴	روح‌اله سهرابی، ارسلان یوسفی‌فرد و زهرا نریمانی عزیز	بررسی و شناسایی موانع پذیرش بانکداری الکترونیک در بین مشتریان
۱۵	علی صناعی و منیژه صالح‌نیا	شناسایی و رتبه‌بندی موانع پذیرش و توسعه بانکداری الکترونیکی
۱۶	خدیجه خدیوی جوانقله، مصطفی مردمی و صمد عبدی	شناسایی و رتبه‌بندی موانع بکارگیری بانکداری الکترونیکی در شعب بانک ملت تبریز به روش AHP
۱۷	محمود جعفرپور و حمید آماده	بانکداری الکترونیک؛ بررسی موانع و راهکارهای توسعه‌ی آن در کشور
۱۸	تورج صادقی	بانکداری الکترونیک و نقش آن در توسعه نظام بانکی کشور (موانع و عوامل مؤثر)

۱۹	محمد طالقانی و علی عینی	بررسی موانع و چالشها در مسیر اجراء و بهبود بانکداری الکترونیک در بانک پارسیان
۲۰	کامران فیضی و تورج صادقی	عوامل و موانع موثر در ایجاد و توسعه بانکداری الکترونیک در ایران
۲۱	منصور ایران دوست	بررسی موانع و مشکلات استقرار بانکداری الکترونیک در بانک کشاورزی

روش تحقیق

فرایند ترکیب آماری نتایج پژوهش‌های مستقل و جداگانه، برای رسیدن به نتایج کلی درباره آن چه پیشینه پژوهشی نشان می‌دهد، فراتحلیل نامیده می‌شود (هومن، ۱۳۷۸: ۷۶). ایگر و همکاران فراتحلیل را هنر ترکیب تحقیقات و تحلیل تحلیل‌ها می‌نامند و در واقع روش کمی برای تلفیق نتایج تحقیقات مستقل و مشابه و ترکیب یافته‌های آنها برای ارزیابی اثربخشی عمل آزمایشی است (ایگر، اسمیت و آلتمن^۱، ۲۰۰۱). این روش رویکردی واضح، بدون ابهام و نظام‌مند دارد و سعی می‌کند پی‌آمدهای سازگار با اهداف تحقیق را ایجاد نماید (ارتگا^۲، ۲۰۱۱). جین گلاس^۳ واژه فراتحلیل را برای اولین بار در سال ۱۹۷۷ به کار برد و از آن به‌عنوان یک فلسفه پژوهشی و روش‌شناسی یاد کرد البته سابقه علمی چنین کاری به سال ۱۹۰۴ و فعالیت علمی کارل پیرسون در حوزه اطلاعات پزشکی بر می‌گردد (هومن، ۱۳۸۷: ۷۸).

به‌زعم گلاس، داده‌های مطالعات پیشین به‌عنوان واحد تجربی در یک مطالعه جامع محسوب می‌شود و اندازه اثر^۴ با رابطه به‌عنوان داده‌های این مطالعه قابل استفاده است. در تعریف دیگر، فراتحلیل رویکرد کمی/ عددی است که برای ترکیب نظام-مند/ روش‌مند برای دستیابی به جمع‌بندی درباره بدنه تحقیق و کشف دانش جدید انجام می‌شود (لی^۵، ۲۰۱۰). این روش کمی می‌تواند به اثربخشی یافته‌ها، کشف خلأ علمی و برنامه‌ریزی برای پژوهش‌های جدید در زمینه موضوع کاربردی مورد نظر منجر شود. در حال حاضر یکی از اساسی‌ترین مفاهیم موجود در ادبیات فراتحلیل مفهوم اندازه اثر است. در یک تعریف فراگیر آماری، اندازه اثر عبارت است از نسبت آزمون معنی‌داری به حجم مطالعه (قاضی طباطبایی، ودادهیر، ۱۳۸۹: ۱۰۷).

این مفهوم در سال ۱۹۷۷ میلادی توسط کوهن معرفی و بر اهمیت استفاده از آن تأکید گردید. او در کتاب خود نوشت فرضیه صفر در واقع تعیین اندازه اثر صفر است و هرگاه فرضیه صفر رد شود یعنی مقدار اندازه اثر در جامعه غیرصفر است. بنابراین، اندازه اثر نشان‌دهنده میزان یا درجه حضور پدیده در جامعه است و هر چه اندازه اثر بزرگ‌تر باشد، درجه حضور پدیده هم بیشتر است (تامپسون و اسنیدر^۶، ۱۹۹۷) هم‌چنین کوهن تمرکز صرف بر محاسبه مقادیر سطوح معنی‌داری P را در تحقیقات گمراه کننده دانست و تأکید کرد به دلیل آن‌که آزمون معنی‌داری در علوم رفتاری با درصد بالایی از خطای نوع دوم همراه است، باید جهت کاهش خطاهایی از این نوع و ارتقای توان آزمون، علاوه بر راهبردهایی که روش تحقیق در اختیار محققان قرار می‌دهد، به برآورد اندازه اثر و استفاده از آن در تصمیم‌گیری در مورد قبول یا رد فرضیه صفر پرداخته شود (کوهن^۷، ۱۹۹۸). در این خصوص روزنتال نیز معتقد است که در علوم رفتاری اگر اندازه اثر محاسبه نشود احتمال بروز خطای نوع دوم از خطای نوع اول بیشتر می‌شود (روزنتال و کوپر^۸، ۱۹۹۴). اگر چه سطح معنی‌داری و اندازه اثر در مورد رد یا قبول فرضیه صفر استفاده می‌شوند، اما هر کدام اطلاعات جداگانه‌ای را در اختیار می‌گذارند. از طریق آزمون معنی‌داری مشخص می‌شود که آیا

¹ Egger, Smith & Altman

² Ortega

³ Glass

⁴ Effect size.

⁵ Lee

⁶ Thompson & Snyder

⁷ Cohen

⁸ Rosenthal & Cooper

هشتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ الگوی پیشرفت؛ پیشران؛ چالش‌ها و الزامات تحقق؛ بیت و دوم و سوم و سوم خردادماه ۱۳۹۸

نتیجه‌ای خاص به علت شانس رخ داده است یا خیر و از طریق محاسبه اندازه اثر می‌توان دریافت که متغیر مستقل تا چه اندازه بر متغیر وابسته اثر گذاشته است. بنابراین، برای تصمیم‌گیری در مورد رد یا قبول فرضیه صفر در تحقیقات رفتاری لازم است همراه با نتیجه آزمون معنی‌داری به مقدار اندازه اثر نیز توجه شود؛ زیرا در شرایط یکسان از لحاظ حجم نمونه و سطح معنی‌داری، هر چه اندازه اثر بزرگ‌تر باشد، توان آزمون هم بیشتر می‌شود و اعتبار تصمیم‌گیری افزایش می‌یابد (بهفر، ۱۳۹۱: ۱۳۵). فراتحلیل‌گران با داشتن مقادیر میانگین، واریانس و انحراف معیار گروه‌ها، قادر به محاسبه اندازه اثر هستند، اما رایج‌ترین آماره‌ها در این زمینه «t» و «d» هستند که معمولاً «d» را برای تفاوت‌های گروهی و «t» را برای مطالعات همبستگی به کار می‌برند. از این‌رو، اگر در مطالعه‌ای از آزمون‌های «X²»، «t»، «Z» و «F» استفاده شده باشد، می‌توان اندازه اثر آنها را بر اساس فرمول‌های زیر محاسبه کرد (ولف^۱، ۱۹۸۶).

$$d = \frac{t}{\sqrt{df}} \quad d = \frac{\sqrt{F}}{df} \quad d = \frac{t}{\sqrt{1-r^2}}$$

$$r = \sqrt{\frac{X^2}{n}} \quad r = \sqrt{\frac{t^2}{t^2 + df}} \quad r = \sqrt{\frac{F}{F + df}}$$

علاوه بر آماره‌های یاد شده در بالا، محققین از شاخص «g» و «z» فیشر که کاربرد کمتری دارند نیز برای ترکیب اندازه اثر استفاده می‌کنند. پس از محاسبه اندازه اثر معمولاً محقق دچار تردید و دو دلی می‌شود که آیا این مقدار اندازه اثر برای قبول یا رد فرضیه صفر مناسب است یا نه؟ به‌زعم اندیشمندان، بهترین معیار برای تفسیر و قضاوت در مورد مقدار اندازه اثر، چه از طریق شاخص r و چه از طریق شاخص d محاسبه شده باشد، باید از مرور پیشینه تحقیق به‌دست آید. یعنی باید مقادیر اندازه اثر تحقیقاتی را که طی چندین سال انجام شده است محاسبه کرد و میانگین آنها را به عنوان معیار مناسب برای مقایسه سایر اندازه‌های اثر که در آینده در آن حوزه تحقیقاتی انجام می‌شود انتخاب نمود. البته کوهن معیارهایی را برای استفاده سریع پیشنهاد می‌کند که در جدول ۲ آمده است (قاضی طباطبایی، و داده‌هیر، ۱۳۸۹: ۱۲۲).

جدول ۲- حدود بالا و پایین اندازه اثر

حد بالای اندازه اثر	حد پایین اندازه اثر	
۰/۳	۰/۱	کوچک
۰/۵	۰/۳	متوسط
۰/۸	۰/۵	بزرگ

مقاله حاضر از نظر هدف کاربردی است و به‌دلیل به‌کارگیری روش فراتحلیل و با توجه به ماهیت داده‌ها در زمره پژوهش‌های کمی قرار می‌گیرد. جامعه مورد بررسی این پژوهش، مقالات موجود در پایگاه‌های علمی معتبر می‌باشد. در این فراتحلیل نتایج پژوهش‌هایی مورد مطالعه قرار گرفته است که از لحاظ روش شناختی شرایط لازم را احراز کرده باشد. معیارهای درون‌گنجی این پژوهش عبارت بودند از: ۱- تحقیق در ایران انجام گرفته باشد (۲۱ مقاله)، ۲- در پژوهش مربوطه، موانع بانکداری الکترونیک در ایران به‌کار رفته باشد و ۳- پژوهش باید اطلاعات لازم برای استخراج عملی اندازه اثر (قوت رابطه) را ارائه کرده باشد. بنابراین، با توجه به این معیارها تعداد پژوهش‌های انتخاب شده برای انجام فراتحلیل، ۱۰ پژوهش می‌باشد. به‌منظور گردآوری داده‌های مورد نیاز برای فراتحلیل از یک فرم کدگذاری استفاده شد. این فرم معادل پرسشنامه یا فرم مصاحبه در انواع دیگر تحقیقات می‌باشد. اطلاعات این فرم برای انجام محاسبات با استفاده از نرم افزار جامع فراتحلیل (CMA2) تجزیه و تحلیل شده است. این کار با استفاده از تکنیک محاسبه اندازه اثر انجام گردید. به این ترتیب که آزمون‌های آماری استفاده

1. Wolf

هشتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ الگوی پیشرفت؛ پیشران؛ چالش‌ها و الزامات تحقق؛ بیت و دووم و سوم و سوم خردادماه ۱۳۹۸

شده در فرضیات پس از تبدیل شدن به اندازه اثر مورد تحلیل قرار گرفتند. در این پژوهش هم‌چنین برای سنجش سوگیری انتشار از روش نمودار کیفی، برای تعیین تعداد تحقیقات گم‌شده از روش‌های دوال و تئیدی و N ایمن از خطا و برای وجود متغیرهای تعدیل‌کننده از آزمون ناهم‌گونی استفاده شده است که در بخش یافته‌های پژوهش به نتایج مهم هر یک از آنها اشاره خواهد شد.

یافته‌های تحقیق

در این تحقیق در ۲۱ مقاله به عنوان جامعه آماری بررسی شده که با توجه به موضوع ۱۹ مقاله به عنوان نمونه بررسی شده که تنها ۱۰ مقاله براساس معیارهای درون گنجی برای بررسی انتخاب شده است. که از این تعداد ۴ تحقیق از آزمون تی استیودنت و ۵ تحقیق از آزمون همبستگی و ۱ مورد از آزمون Z استفاده کرده است. مقاله حاضر به منظور بررسی موانع بانکداری الکترونیک در الگوی اسلامی ایرانی - پیشرفت ایران آماره مرتبط با هر مقاله وارد نرم افزار گردید و اندازه اثر آن محاسبه شد. نتایج اندازه اثرهای محاسبه شده پژوهش‌های مورد بررسی در جدول ۳ ارائه شده است.

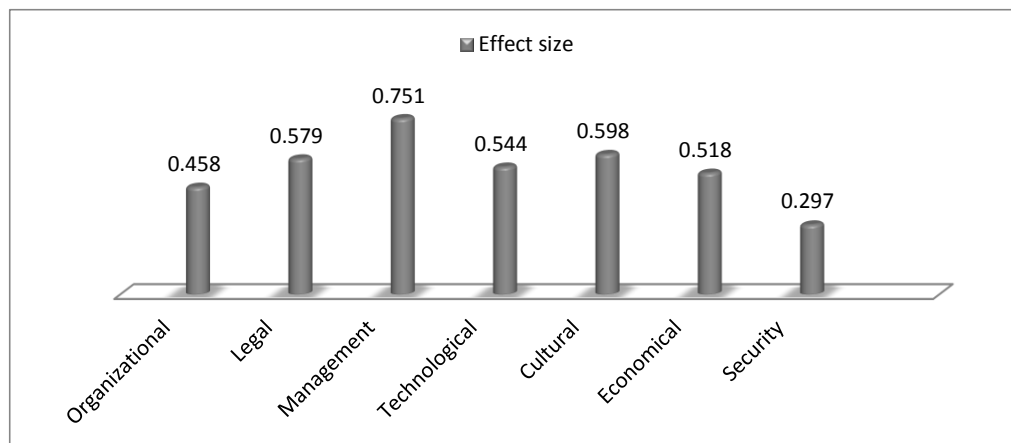
جدول ۳- توزیع فراوانی طبقات اندازه اثر متغیرها

دامنه تغییر شدت تأثیر	فراوانی	درصد فراوانی
شدت تأثیر زیر ۰/۳ (کم)	۱	۱۴,۲۹
بین ۰/۳ تا ۰/۵ (متوسط)	۱	۱۴,۲۹
۰/۵ و بالاتر (زیاد)	۵	۷۱,۴۲
جمع	۷	۱۰۰

براساس جدول ۳ از میان ۷ موانع ۱ مورد معادل ۱۴,۲۹ درصد کمتر از ۰/۳ و در طبقه کم، ۱ مورد معادل ۱۴,۲۹ درصد بین ۰/۳ و ۰/۵ و در طبقه متوسط و بالاخره ۵ مورد معادل ۷۱,۴۲ درصد در طبقه بالاتر از ۰/۵ قرار گرفته اند. براساس جدول کوهن (۲) اندازه اثر به دست آمده در بازه اول (یعنی بین ۰/۱ تا ۰/۳) کوچک بوده و فرضیه مورد مطالعه از قوت کافی برخوردار نیست. همچنین وقتی مقدار r در بازه دوم (یعنی بین ۰/۳ تا ۰/۵) باشد، اندازه اثر متوسط و در نهایت هنگامی که مقدار r در بازه سوم باشد، شدت تأثیر زیاد ارزیابی می شود. بر طبق این طبقه بندی دوتا از اندازه اثرها در پژوهش حاضر در طبقه کم قرار گرفته اند و این بدان معنی است که تقریباً کمتر از یک چهارم متغیرها از قوت کافی برخوردار نبوده و تاثیرگذاری آنها ضعیف خواهد بود. هم چنین یک تا از اندازه اثرها معادل ۰/۳ یا بیشتر از ۰/۳ بوده اند، و پنج تا از اندازه اثرها بیش از ۰/۵ بوده یعنی از شدت تأثیر بالایی برخوردارند. بررسی پژوهش‌های صورت گرفته در زمینه موانع بانکداری الکترونیک نشان می‌دهد که موانع مدیریتی با اندازه اثر ۰/۷۵۱، موانع فرهنگی با اندازه اثر ۰/۵۹۸ و موانع قانونی با اندازه اثر ۰/۵۷۹ دارای بیشترین اثر بازدارندگی در استقرار و توسعه بانکداری الکترونیک در الگوی اسلامی ایرانی - پیشرفت بوده است. امروزه، یکی از دغدغه‌های اصلی حاکمان دینی و آحاد جامعه ایرانی در خصوص بانکداری الکترونیک اسلامی، عدم انطباق قوانین بانک‌های داخلی مبتنی بر اصول و مبانی دینی و اسلامی می باشد و به لحاظ تأثیر پذیری قوانین اجرایی آنها از مدل‌های غربی، مرتباً در چالش‌ها و چانه زنی‌های مختلف فراروی الگوی اسلامی ایرانی - پیشرفت در مراودات مختلف بین‌المللی به عنوان مؤسسات مالی و پولی در قوام و استحکام بخشیدن به زیرساخت‌های مختلف مدل مربوطه و استقلال پذیری آن، همیشه در مناسبات مختلف مالی و پولی منطقه ای و بین‌المللی از سوی استکبار جهانی به عنوان اولویت اولیه در اهداف تحریم‌ها قرار می‌گیرند و از این طریق راه‌های تحول، خودکوفایی و عرصه رقابت‌پذیری الگوی اسلامی ایرانی - پیشرفت تنگ نموده و فرایند اضمحلال و وادادگی آن را با این گونه تأثیر پذیری‌ها و وابستگی‌ها، از دست دادن مشتریان و عدم اعتماد پذیری فی‌ما بین جامعه هدف و الگوی اسلامی ایرانی - پیشرفت را فراهم می‌نمایند که با بررسی‌های صورت گرفته حاصل از داده‌های

هشتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ الگوی پیشرفت؛ پیشران؛ چالش‌ها و الزامات تحقق؛ بیت و دوم و سوم و سوم خردادماه ۱۳۹۸

مربوطه در محاسبات مدل فراتحلیل بانکداری الکترونیک، موانع مدیریتی، فرهنگی و قانونی در تحقق بانکداری الکترونیک اسلامی در مدل الگوی اسلامی ایرانی - پیشرفت نقش بارزی را ایفا می‌نمایند و این سه عامل اساسی به یقین اسباب شکنندگی، بی‌ثباتی و ناپایداری و عدم تاب‌آوری مدل مربوطه را در چالش‌های فراروی آن در مناسبات و معدلات مالی و تجاری بین‌المللی و منطقه‌ای فراهم می‌نماید و این قضیه حاکی از این موضوع مهم دارد که تا رسیدن به تحقق بانکداری الکترونیک اسلامی در فرآیند تحقق الگوی اسلامی ایرانی - پیشرفت فاصله زیادی داریم که این قضیه نیز در جای خود قابل تأمل است. لذا بایستی با بهره‌گیری از فواید اقتصاد مقاومتی، روحیه جهادی در مدیریت جهادی، راه‌های میانبر و نرمش قهرمانانه در ریل‌گذاری‌ها و دستیابی به اهداف متعالی الگوی اسلامی - پیشرفت، زمینه‌های لازم را برای فائق شدن بر سه موانع مدیریتی، فرهنگی و قانونی را در تحقق بانکداری الکترونیک اسلامی را فراهم نمود و نمودار زیر نوع توجهات و اولویت بندی‌ها را برای تحقق فرآیند پایدار حرکت به سمت توسعه بانکداری الکترونیک اسلامی را به وضوح نمایش می‌دهد که بایستی با رفع کمبودها، ضعف مدیریت‌ها و عوامل بازدارنده دیگر، مسیر را برای تحقق این موضوع هموار کرد.

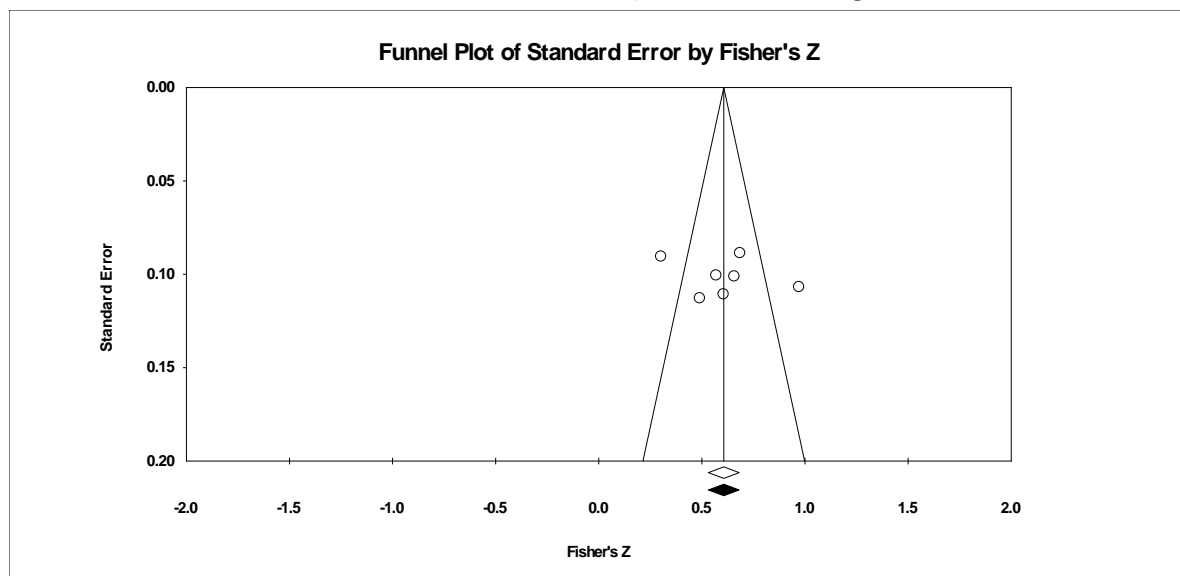

یکی از موضوعات مورد توجه در هر فراتحلیل، ارزیابی سوگیری انتشار است. منظور از سوگیری انتشار این است که یک فراتحلیل شامل تمام مطالعات انجام شده در مورد موضوع مورد بررسی نیست؛ ممکن است برخی از مطالعات به دلایل مختلف منتشر نشده باشد یا حداقل در مجلات نمایه‌سازی نشده منتشر شده باشد. زمانی که سوگیری انتشار وجود دارد، نتایج نهایی فراتحلیل تحت تأثیر قرار گرفته و برآوردهای نهایی حاصل از آن دارای تورش و خطا خواهد بود. پس لازم است سوگیری انتشار در گام‌های اولیه یک فراتحلیل شناسایی و تصحیح شود تا اعتبار نتایج افزایش یابد (مکاسکیل، والتر و ارویگ، ۲۰۰۰). معمول‌ترین و ساده‌ترین روش شناسایی تورش انتشار، استفاده از یک نمودار پراکندگی دو بعدی به نام نمودار فانل یا قیفی است که در آن اثر مداخله برآورد شده از هر مطالعه در مقابل اندازه نمونه آن مطالعه رسم می‌شود. اگر تورش انتشار وجود نداشته باشد، انتظار این است که نمودار متقارن باشد و مقدار پراکندگی حول اندازه اثر مداخله با افزایش اندازه نمونه کاهش یابد (پیلی، لیتل و کورکان، ۲۰۰۸).

از لحاظ تفسیری در نمودارهای فانل یا قیفی شکل، مطالعاتی که خطای استاندارد پایین دارند و در بالای قیف جمع می‌شوند، دارای سوگیری انتشار نیستند. اما هر چه مطالعات به سمت پایین قیف کشیده می‌شوند، خطای استاندارد آنها بالا می‌رود و سوگیری انتشارشان افزایش می‌یابد. هر فراتحلیلی به دلیل ملاک‌های انتخاب و حذف مطالعات، مقداری سوگیری دارد که در

1. Macaskill, Walter & Irwig
2. Little, Corcoran & Pillai

این مقاله که توسط نمودار کیفی نشان داده شده است. بنابراین با توجه به شکل ۱ و ۲ نمودار فانل یا کیفی پژوهش حاضر از آنجا که مطالعات در بالای نمودار جمع شده‌است که بر عدم وجود سوگیری انتشار دلالت دارد.

شکل ۱- نمودار فانل (کیفی) تحقیقات موانع بانکداری الکترونیک در ایران (خطای استاندارد براساس Z فیشر)

دوال و توثیدی روش اصلاح و برازش را برای ارزیابی و تعدیل سوگیری انتشار در نمونه‌های کوچک ایجاد کردند. این روش از یک فرایند تکراری استفاده می‌کند که در آن مشاهدات نامنطبق از نمودار کیفی حذف می‌شوند (حذف زوائد از توزیع)، سپس ارزش‌های اختصاص یافته به مطالعات مفقود اضافه می‌شوند؛ یعنی عمل پرکردن برآورد اندازه اثر و خطای استاندارد مطالعاتی که احتمالاً از دست رفته‌اند. پیدایش مطالعات مفقود زیاد در یک سمت از خط میانگین اثر به سوگیری انتشار یا تورش نمونه کوچک دلالت دارد (لیتل، کوکران و پیلای، ۲۰۰۸). به عبارت دیگر، این روش براساس ایده کلیدی که در پس زمینه نمودار کیفی قرار دارد، انجام می‌شود؛ یعنی این ایده که در صورت نبود سوگیری، نمودار حول خلاصه اندازه اثر، حالت متقارن پیدا می‌کند. رویه چینش و تکمیل مطالعات گم‌شده را در نظر می‌گیرد، آنها را به تحلیل‌ها وارد می‌کند و سپس خلاصه اندازه را محاسبه می‌نماید (قربانی‌زاده، ۱۳۹۲: ۱۳۷). جدول ۴ نتایج روش اصلاح و برازش دوال و توثیدی را نشان می‌دهد.

جدول ۴- اصلاح و برازش دوال و توثیدی

مقدار Q	اثر تصادفی			اثر ثابت			
	تعداد مطالعات مورد نیاز: ۰	حد بالا	حد پایین	تخمین نقطه‌ای	حد بالا	حد پایین	
۲۵/۰۲۶۳۱	۰/۶۴۵۰۹	۰/۴۳۰۲۲	۰/۵۴۶۵۹	۰/۵۳۲۰۰	۰/۴۸۶۳۷	۰/۵۴۱۳۲	ارزش مشاهدات
۲۵/۰۲۶۳۱	۰/۶۴۵۰۹	۰/۴۳۰۲۲	۰/۵۴۶۵۹	۰/۵۳۲۰۰	۰/۴۸۶۳۷	۰/۵۴۱۳۲	ارزش تعدیل شده

طبق داده‌های جدول ۴، این مطالعه و فراتحلیل به منظور کامل شدن نیاز به پژوهش دیگری ندارد و همان‌طور که ملاحظه می‌شود، ارزش مشاهده شده ۰/۵۴۱۳۲ با ارزش تعدیل (اصلاح) شده ۰/۵۴۱۳۲ در مدل اثر ثابت و ارزش مشاهده شده ۰/۵۴۶۵۹ با ارزش تعدیل (اصلاح) شده ۰/۵۴۶۵۹ در مدل اثرات تصادفی، برابر می‌باشد.

هشتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ الگوی پیشرفت؛ پیشران؛ چالش‌ها و الزامات تحقق؛ بیت و دووم و بیت و سوم خردادماه ۱۳۹۸

آزمون N ایمن از خطای روزنتال تعداد تحقیقات گم شده (با اثر میانگین صفر) را محاسبه می‌کند که لازم است به تحلیل‌ها اضافه شود تا عدم معنی داری آماری اثر کلی به دست آید (قربانی زاده، ۱۳۹۲: ۱۴۱). ایده اصلی N ایمن از خطا این است که تعداد مطالعات با نتایج صفر را تعیین کنیم که باید برای کاهش احتمال خطای نوع اول به سطح معنی‌داری از پیش تعیین شده وجود داشته باشند. به‌طور واضح اگر تعداد مطالعات غیرمعنی‌دار اندکی برای کاهش یک نتیجه به سطح معنی‌داری مورد نیاز باشد، نتایج به دست آمده احتمالاً فاقد اطمینان است (وگاس^۱، ۲۰۰۵: ۵۵). جدول ۵ نتایج آزمون N ایمن از خطا را در این پژوهش نشان می‌دهد.

جدول ۵- محاسبات N ایمن از خطا (تعداد ناکامل بی خطر) کلاسیک

۱۵/۹۶۳۶۳	مقدار Z برای مطالعات مشاهده شده
۰/۰۰۰	مقدار P برای مطالعات مشاهده شده
۰/۰۵	آلفا
۲	باقیمانده (دنباله)
۱/۹۵۹۹۶	Z برای آلفا
۷	تعداد مطالعات مشاهده شده
۴۵۸	تعداد مطالعات گم‌شده که مقدار P را به آلفا می‌رساند.

با توجه به داده‌های جدول ۵، باید تعداد ۴۵۸ مطالعه دیگر به مطالعات اضافه و بررسی شود تا مقدار P دو دامنه از ۰/۰۵ تجاوز نکند. این بدین معنی است که باید ۴۵۸ مطالعه دیگر انجام گیرد تا در نتایج نهایی محاسبات و تحلیل‌ها خطایی رخ دهد و این نتیجه دقت و صحت بالای اطلاعات و نتایج به دست آمده در این پژوهش را نشان می‌دهد. تعداد ۴۵۸ مورد مطالعه فاصله از خطا مقدار مناسب و قابل توجهی است. علاوه بر بررسی سوگیری انتشار داده‌های تحقیق با توجه به سطح معنی‌داری به دست آمده (P) از جداول N ایمن از خطا و جدول اصلاح و برازش دوال و تئویدی به همراه آزمون کوکرام (Q) در قالب طرح یک فرضیه فرعی به بررسی همگونی و یا ناهمگونی اندازه اثرهای به دست آمده پرداخته شده است. فرض صفر: میان اندازه اثرهای به دست آمده تفاوت معناداری وجود ندارد. فرض یک: میان اندازه اثرهای به دست آمده تفاوت معناداری وجود دارد.

جدول ۶- مقادیر بررسی همگنی داده‌ها

آماره Z	سطح معناداری	سطح خطا	نتیجه آزمون
۱۵/۹۶۳۶۳	۰/۰۰۰	۰/۰۵	رد H_0

ناهم‌گونی عبارت از تفاوت بین نتایج S تحقیقات است. این ناهم‌گونی یا تفاوت نتایج می‌تواند به علل مختلف ایجاد شود. برای تشخیص دقیق‌تر ناهم‌گونی از آزمون Q استفاده می‌شود. این آزمون مانند کای اسکوتر میزان تفاوت را در مجموعه‌ای از آزمایشات اندازه‌گیری می‌کند و نشان داد که آیا میزان آن بیشتر از مقدار مورد انتظار است یا نه. این آزمون دارای مشکلاتی است از جمله این که زمانی که اندازه‌های اثر نمونه بزرگ است، ممکن است ناهم‌گونی معنی‌دار نشان داده شود، حتی اگر تفاوت بین اثرات کوچک باشد و در بسیاری از موارد این آزمون دارای قدرت کمتری است و احتمال اشتباه در رد H_0 وجود دارد (کوهن^۲، ۱۹۹۸). در اینجا فرضیه صفر بیانگر عدم معنی‌داری اندازه اثرهای به دست آمده است و فرضیه مقابل بر وجود تفاوت معنی‌دار میان اندازه اثرهای به دست آمده دلالت دارد. با توجه به این که در سطح اطمینان ۹۵٪، سطح معنی‌داری از

1. Vegas
2. Cohen

هشتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ الگوی پیشرفت؛ پیشران؛ چالش‌ها و الزامات تحقق؛ بیت و دوم و سوم و سوم خردادماه ۱۳۹۸

میزان خطا (۰/۵) کوچک تر است، H_0 رد و H_1 پذیرفته می‌شود. یعنی میان اندازه اثرهای به‌دست آمده تفاوت معنادار وجود دارد و این به‌معنای ناهمگون بودن اندازه اثرهای به‌دست آمده است. این ناهمگونی یافته‌ها نشان از وجود متغیری تعدیل‌کننده نیز دارد که نتایج بررسی روی متغیرهای به‌دست آمده را تحت تأثیر قرار داده است. در چنین شرایطی فراتحلیل گران باید متغیر یا متغیرهای مداخله‌گری را بررسی نمایند که ممکن است این ناهمگونی به‌علت تأثیر احتمالی آنها رخ داده باشد. این کار به‌وسیله طبقه‌بندی داده‌ها به حداقل دو گروه فرعی با توجه به متغیرهایی که به‌طور نظری برای این گروه‌بندی مناسب هستند صورت می‌گیرد (متغیرهایی مانند جنس یا سطح تحصیلات). سپس برای هر کدام از گروه‌های فرعی فراتحلیل‌های جداگانه‌ای انجام می‌شود. در تحقیق حاضر با توجه به این‌که ویژگی‌های نمونه‌های آماری مطالعات مورد نظر کاملاً تفکیک شده و شفاف نبود، امکان تقسیم مطالعات به زیرگروه‌ها بر اساس متغیرهای تعدیل‌گر وجود نداشت. بنابراین، محققین در شناسایی متغیرهای تعدیل‌کننده با محدودیت مواجه بودند.

بحث و نتیجه‌گیری

فراتحلیل با یکپارچه کردن نتایج حاصل از پژوهش‌های مختلف، که روی نمونه‌های متعددی اجرا شده‌اند، دیدگاه جامع‌تری از اثر متغیرهای گوناگون به دست می‌دهد. در واقع، با در کنار هم قرار دادن نتایج حاصل از انجام یک پژوهش روی نمونه‌ای از یک جامعه، افراد مختلف بررسی می‌شوند. چنین یافته‌هایی در جوامعی، همچون جامعه ما که گوناگونی بیشتری دارد. مهمتر و حائز اهمیت بیشتری است؛ زیرا این گوناگونی، تفاوت‌های بیشتری را به همراه دارد، به ناچار باید اطلاعات متعددی را از نمونه‌های مختلف این جامعه، در دست داشت تا با یکپارچه کردن این اطلاعات، شباهت‌ها را به دست آورد و با تفاوت‌های به شیوه مناسبی برخورد کرد.

در این فراتحلیل سعی شد تا با یکپارچه کردن میزان اندازه اثر، موانع بانکداری الکترونیک در ایران بررسی گردد. اما تنها یک بررسی در این رابطه کافی نبوده و لازم است که این پژوهش در سازمان‌های داخلی و خارجی به صورت مقایسه‌ای و با استفاده از ابزارهایی به غیر از پرسشنامه و ترجیحاً به صورت کیفی نیز صورت گیرد. تفاوت این پژوهش با پژوهش‌های دیگر در این است که جامعه آماری در این گونه پژوهش‌ها، پژوهش‌های قبلی است و واحد پژوهش آن، هر یک از پژوهش‌های اولیه و مستقل پیشین است. در این پژوهش به اطلاعاتی دست می‌یابیم که اطلاعات اولیه موجود در پژوهش‌های گذشته آن را نشان نمی‌دهد. ابزارهای به کار گرفته شده در تمامی این پژوهش‌ها پرسشنامه و حجم نمونه آماری متفاوت بوده، اما در فراتحلیل از چک لیست فراتحلیل استفاده شده و حجم نمونه آماری را نیز پژوهش‌های انجام گرفته در یک محدوده زمانی خاص تشکیل می‌دهد. در اکثر پژوهش‌های انجام گرفته روش‌های تحلیل آماری، روش‌های همچون روش t ، Z ، r و بعضاً مدل معادلات ساختاری بوده اما در فراتحلیل روش برآورد اندازه اثر که رایج‌ترین آن r ، d است، استفاده شده است. از جمله محدودیت‌های انجام چنین فراتحلیل‌هایی، نبود بانک تحقیقاتی در کشور به شکل منسجم، وجود ضعف در روش‌شناسی اکثر پژوهش‌ها، عدم دسترسی آسان به منابع و پژوهش‌هایی است که در حیطه‌ی مشخص انجام و منتشر شده است. در پژوهش حاضر تلاش شد با نگاهی متفاوت و نگرشی جامع‌تر موانع بانکداری الکترونیک در ایران مورد بررسی قرار گیرد. نتایج فراتحلیل نشان داد بر اساس یافته‌های اندازه اثر و متناسب با جدول کوهن (۱۹۸۸)، موانع امنیتی با قرار گرفتن در طبقه اول، تأثیرگذاری آنها بر استقرار بانکداری الکترونیک از قوت کافی برخوردار نیست و امکان عدم تأیید این متغیرها در پژوهش‌های مشابه زیاد است. و موانع سازمانی در طبقه متوسط و موانع مدیریتی، فرهنگی، قانونی، فنی و اقتصادی بالای متوسط قرار می‌گیرند که مطابق با جدول کوهن از اهمیت بیشتری برخوردار است که در این زمینه یافته‌های پژوهش‌های پیشین نیز این نتایج را تقویت می‌کند. به عنوان مثال، دکتر حمید آماده (۱۳۸۸) در بررسی موانع و راهکارهای توسعه بانکداری الکترونیک در بانکهای خصوصی کشور وجود موانع فرهنگی، موانع قانونی، موانع مدیریتی، موانع فنی و موانع تکنولوژیکی را به عنوان مؤثرترین موانع مورد تأکید قرار

هشتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ الگوی پیشرفت؛ پیشران، چالش‌ها و الزامات تحقق؛ بیت دووم و سوم خردادماه ۱۳۹۸

داده است. همچنین دکتر کامران فیضی و تورج صادقی (۱۳۸۴) در بررسی عوامل و موانع ایجاد و توسعه بانکداری الکترونیک در ایران موانع مدیریتی، موانع فنی، موانع قانونی و موانع اقتصادی را مورد تأکید قرار داده است. با بررسی دقیق نتایج حاصل از داده های لازم فراتحلیل در توسعه بانکداری الکترونیک، برای رسیدن به تحقق بانکداری الکترونیک اسلامی در مدل الگوی اسلامی ایرانی - پیشرفت، عوامل بازدارنده ای مانند موانع مدیریتی، فرهنگی، قانونی سهم بیشتری نسبت به دیگر عوامل موجود و بررسی شده در فراتحلیل داده ها در فراهم نمودن شرایط ایده آل برای تحقق و توسعه فرآیند بانکداری الکترونیک اسلامی به خود اختصاص داده اند. لذا برای برون رفت از این وضعیت، نیاز است که با بررسی تمامی عوامل دخیل در فرآیند توسعه بانکداری الکترونیک اسلامی، با انجام کار و همت مضاعف، وجدان کاری بالا، کشف راه های میانبر، نرمش قهرمانانه در ریل گذاری ها برای رسیدن به اهداف متعالی در این راستا، مدیریت منحصر به فرد جهادی در شتاب بخشیدن به تأثیرگذاری اثرات کاربردی همدیگر در رسیدن به نتایج مطلوب و یکپارچه سازی ها، مدیریت موزائیکی در شناخت قوت ها، ضعف ها، فرصت ها و تهدیدها ی پیش زمینه ای در فرآیند پازلی تحقق توسعه بانکداری الکترونیک اسلامی در مدل الگوی اسلامی ایرانی - پیشرفت، سیر تحولی در مدیریت دانایی و تفکر، راه های دستیابی به کسب فن آوری های جدید با تکنولوژی بالا در خدمات دهی راحت و سهل الوصول را در لذت بخشی و کاهش رنج ها و برآورده کردن آرمان و آرزوها برای جامعه هدف انسانی مورد نظر مدل الگوی اسلامی ایرانی - پیشرفت مانند توسعه بانکداری الکترونیک اسلامی و دیگر فن آوری ها را متناسب با شاخصه های بنیادین اصولی و معارف دینی فراهم نمود و با بهره گیری از ظرفیت های بالقوه و بالفعل درون زای خود مانند اقتصادی مقاومتی، زمینه ی تحقق توسعه پایدار بانکداری الکترونیک اسلامی را با رعایت الزامات فرهنگی (تغییر نگرش کارکنان و مسئولین به مفهوم شایستگی های درونی (شایسته پنداری و شایسته خواهی)، باور به ارزش های دینی و ملی و...)، الزامات آموزشی (تربیت کادر مجرب و کارآمد (تربیت متعهد و متخصص)) و الزامات مدیریتی مانند تمرکز گرایی (اعتماد افزایی، تولید انگیزه، رشد و مهارت افزایی، مشارکت دادن کارکنان در همه امور بالادست و پایین دست و ترویج مشورت گیری و مشورت دهی (تولید انگیزه و رشد)) را در مدل الگوی اسلامی - پیشرفت بیش از پیش فراهم نمود و مدل الگوی اسلامی ایرانی - پیشرفت را از وابستگی ها، اضمحلال و ورشکستگی و ... نجات داده و زمینه های لازم را برای استقلال و صدور گفتمان انقلابی و توسعه تکنولوژیکی و فن آورانه آن را بویژه در توسعه بانکداری اسلامی مانند بانکداری الکترونیک اسلامی در مناسبات مالی و تجارت منطقه ای و بین المللی را با داشتن الگوی بومی و غیر عاریتی مانند الگوی اسلامی ایرانی - پیشرفت، در بازه زمانی درازمدت غنای ماهیتی بخشید.

منابع فارسی

- مقام معظم رهبری، ۱۳۹۱/۱۲/۱۴.
- میر معزی، سید حسین، اسلام و نظام اقتصادی، فصلنامه تخصصی اقتصاد اسلامی / سال اول / شماره ۳.
- مؤمن، زکیه، بررسی سیاست های کلان علم و فناوری در افق دستیابی به تمدن اسلامی از منظر مقام معظم رهبری (با لحاظ پیشرفت اسلامی ایرانی)، پنجمین الگوی ایرانی اسلامی پیشرفت؛ الگوی پایه ی پیشرفت؛ ۲۹ و ۳۰ اردیبهشت ماه ۱۳۹۵.
- دیدگاه، زهرا، تبیین و تحلیل آرمان متعالی خلیفه الهی، تکریم و امانت داری در الگوی توسعه اسلامی - ایرانی، پنجمین الگوی ایرانی اسلامی پیشرفت؛ الگوی پایه ی پیشرفت؛ ۲۹ و ۳۰ اردیبهشت ماه ۱۳۹۵.
- مقام معظم رهبری، بیانات رهبری در دیدار با دانشجویان دانشگاه فردوسی مشهد، ۱۳۸۶/۰۲/۲۵.
- مطیعی، محسن، تاثیر سرریزهای سرمایه گذاری مستقیم خارجی بر نوآوری (FDI) در کشورهای در حال توسعه، فصلنامه علمی پژوهشی، پژوهشهای رشد و توسعه اقتصادی، سال اول، شماره دوم، بهار ۱۳.

هشتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ الگوی پیشرفت؛ پیشران؛ چالش‌ها و الزامات تحقق؛ بیت و دوم و سوم و سوم خردادماه ۱۳۹۸

- شمخانی، اژدر، نادر بیگدیلو، آریان، درویش، عسگر، سبک زندگی (مطالعه موردی؛ تحلیلی بر عوامل اسراف و مصرف گرایی)، ۱۳۹۴.
- محمدزاده اصل، نازی، سیفی پور، رؤیا، محرابیان، آزاده، بررسی بازدهی تحقیق و توسعه بر رشد اقتصادی، با استفاده از روش رگرسیون کوانتیل، پژوهشنامه اقتصاد و کسب و کار، شاپا: ۲۰۰۸-۸۳۹۶، سال هشتم، شماره پانزدهم، (تابستان، ۱۳۹۶)، صفحه ۱ تا ۱۴.
- رهنمای قراملکی، غلامحسین، متفکر آزاد، محمد علی، رنج پور، رضا، صادقی، سیدکمال، بررسی نقش مخارج R&D داخلی، واردات تکنولوژی و تأثیر متقابل سرمایه انسانی و واردات تکنولوژی بر ارزش افزوده در صنایع بزرگ ایران، فصلنامه پژوهشنامه بازرگانی، شماره ۷۲، پاییز ۱۳۹۳، ۵۹.
- جوشقانی، حسین، جنگ نرم از دیدگاه قرآن، نشر ساقی، ۱۳۹۰.
- حضرت امام (ره)، صحیفه ی نور، جلد ۱۷، صفحه ۲۳۷.
- آماده، حمید و محمود، جعفرپور (۱۳۸۸)، «بررسی موانع و راهکارهای توسعه‌ی بانکداری الکترونیکی در بانک‌های خصوصی کشور»، پژوهشنامه‌ی مدیریت اجرایی علمی - پژوهشی، ۲(۳۶)، ۳۸-۱۴.
- بهفر، سارا (۱۳۹۱) فراتحلیل پژوهش‌های آمادگی الکترونیک سازمان‌ها در ایران، پایان نامه کارشناسی ارشد مدیریت دولتی، گرایش مدیریت سیستم‌های اطلاعاتی، دانشگاه علامه طباطبایی
- بهمن‌آبادی، علیرضا، شبنم، دوستی و عقیق رضوی شکوه (۱۳۸۶)، «بررسی ریسک‌های موجود در ارائه خدمات الکترونیکی به مشتریان بانک‌ها، در بانکداری الکترونیک»، ماهنامه اقتصاد و توسعه، ۱۵ و ۱۶.
- حیدرپور، فرزانه (۱۳۸۸)، «تأثیر هزینه آموزش و هزینه تبلیغات بانکداری الکترونیکی بر افزایش جذب سپرده‌های بانک‌ها (مطالعه موردی بانک صادرات استان مازندران)»، پژوهشنامه حسابداری مالی و حسابرسی
- دعایی، حبیب... و طیبیه، کمالی (۱۳۸۷)، «بررسی عوامل پذیرش بانکداری الکترونیکی»، مجله بانک و اقتصاد، ۹۳، ۲۹-۲۶.
- رشیدی، داریوش و هیوا، زادگان باوی (۱۳۸۶)، «بانکداری متمرکز؛ پیش‌نیازی برای تحول در ارائه خدمات بانکی»، مجله تازه‌های اقتصاد، ۱۱۸.
- ریاحی، حمیدرضا (۱۳۸۲)، «دولت الکترونیکی هدف یا بهانه»، تهران: مجله تکفا، ۱، ۷ و ۸.
- سهرابی روح‌اله، ارسلان یوسفی فرد و زهرا، نریمانی عزیز (۱۳۹۲)، «بررسی و شناسایی موانع پذیرش بانکداری الکترونیک در بین مشتریان (مطالعه موردی: بانک رفاه شهر همدان)»، همایش ملی علوم مدیریت نوین، ۱۸-۱.
- سیدجوادین، رضا و مریم، سقطچی (۱۳۸۵)، «بانکداری الکترونیک و سیر تحول آن در ایران»، مجله تدبیر، ۱۷۰.
- طالقانی، محمد و علی، عینی (۱۳۹۰)، «بررسی موانع و چالش‌ها در مسیر اجرا و بهبود بانکداری الکترونیک در بانک پارسیان»، ششمین کنفرانس بین‌المللی فناوری اطلاعات و ارتباطات، ۱۳-۱.
- عبدالباقی (۱۳۸۲)، «شناسایی عوامل و محرک‌های توسعه بانکداری الکترونیک»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد مدیریت بازرگانی، دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۸۲.
- فیضی، کامران و تورج، صادقی (۱۳۸۴)، «عوامل و موانع مؤثر در ایجاد و توسعه بانکداری الکترونیک در ایران»، مطالعات مدیریت صنعتی، ۸، ۱۲۸-۱۱۱.
- قاضی طباطبایی، محمود و ابوعلی، ودادهیر (۱۳۸۹)، «فراتحلیل در پژوهش‌های اجتماعی و رفتاری» تهران: دفتر مطالعات اجتماعی و فرهنگی شهرداری تهران

هشتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ الگوی پیشرفت؛ پیشران؛ چالش‌ها و الزامات تحقق؛ بیت و دووم و سوم خردادماه ۱۳۹۸

- قربانی زاده، وجه اله (۱۳۹۲)، «راهنمایی کاربردی فراتحلیل یا نرم افزار CAM2» تهران: جامعه شناسان
- کهنسال، محمود، سعیده، کرمعلی و امیر، عباسپورثانی (۱۳۹۰)، «بانکداری الکترونیک، بسترهای مناسب و موانع و راهکارهای پیش-رو»، همایش ملی حسابداری حسابرسی و مدیریت، ۱۳-۱
- کیاکجوری، کریم (۱۳۸۷)، «بانکداری الکترونیک و چالش‌های آن در ایران»، مجله بانک و اقتصاد، ۹۳، ۲۵-۱۸
- نوری، پیمان (۱۳۸۹)، «بانکداری الکترونیک در ایران موانع، مشکلات و چالش‌های پیش‌رو»، همایش بانکداری اسلامی، ۱۹، ۴۸۸-۴۷۲
- هومن، حیدرعلی (۱۳۸۷)، «راهنمای عملی فراتحلیل در پژوهش علمی» تهران: سمت.
- وزارت بازرگانی، معاونت امور اقتصادی و برنامه‌ریزی (۱۳۸۴)، «نقل و انتقال الکترونیک و بانکداری الکترونیک»، ۱، ۸۱-۷۰

منابع انگلیسی

- Cohen, J.(1998) Statistical power analysis for the behavioral sciences (second edition). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Egger, M. Smith, G. D. and Altman, D. G.(2001) ,Systematic Reviews in Health Care-Meta-Analysis in context; BMJ Publishing Group.
- Elisha mensin AUTA, 2010, e-banking in developing economy: empirical evidence frome Nigeria, journal og applied quantitative methods, vol. 5 no. 19-217.
- Glass , G.V. (1978), primary , secondary , and meta – analysis of research Educational Researcher, 5: 3-8 .
- Li, S. (2010). The effectiveness of corrective feedback in SLA: A meta- analysis. Language Learning, 60, 309-365
- Little, J.H. Corcoran, J. & Pillai, V; Systematic Reviews and Meta- Analysis.(2008). Published by Oxford University Press.
- Macaskill, Petra, Walter, Stephen, Irwig, Les.(2000). A comparison of methods to detect publication bias in meta-analysis; STATISTICS IN MEDICINE. 20,641- 654.
- Myrna, Z.Weiss, Business to Business E-Commerce: Moving in to the Value center of the Internet , *Vital spetch of day New york* . Aug. 15. 2001.
- Ortega, L. (2011). Doing synthesis and meta- analysis in applied linguistics. Invited workshop at Tsing Hua University, Taipei, June 8, 2011.
- Rosenthal R., & Dimatteo M.R., (2001), Meta-Analysis: Recent Developments in Quantitative Methods for Literature Review; Annual Review of Psychology, 52(2), 59-82.
- Rosenthal, R. (1994). Parametric measures of effect size. In The Handbook of Research Synthesis. Edited by Cooper, H. and Hedges, LV, eds. New York:Russell Sage Foundation,. 231-44.
- Thompson, B., & Snyder, P. A. (1997). Statistical significance testing practices . Journal of Experimental Education, 66, 75-83.
- Vegas, K.C. (2005). The Effectiveness of Functional Behavior Assessment Based behavioral Interventions for Reducing Problem Behaviors: A Meta-analysis. Doctoral Dissertation of Philosophy, University of Utah.
- Wolf, F. (1986). Meta-Analysis: Quantitative methods for research synthesis. Beverly Hills, CA: Sage.